

Франц Сіўко

...Адкрытая душа – прыцягвае.

Аголеная – адпужвае, а то і адштурхоўвае...

Наўздагон

Што Калюгава проза, што Ластоўскага, – неба і зямля, як з савецкаю хрэстаматыйнаю ці з цяперашняю нашаю параўнаць. Лексіка, стылістыка, фразеалогія – усё нібы такое ж, і ўсё – іншае. А суладнасць спосабу выражэння думкі і асаблівасцяў мыслення не такіх ужо і далёкіх нашых прашчураў! Пачытаеш і міжволі падумаеш, як незваротна страцілі мы адметнасці ўласнае мовы, як далёка зайшлі ў грэбаванні яе самасцю. А найкепскае — людзей, што смак таго, даўняга слова здольныя адчуць, менее ды менее. І ня мовы толькі, а і аўры жыцця прамінулага, клопатаў усіх ды прымхаў сялянскіх, з якіх яно, слова, нараджалася. І скуль ім узяцца, тым людзям, калі і па сёння даробак майстроў, што служылі яму, роднаму афіцыёзу воўкам пахне.

знішчыць яго, забіць. А разам і тых, што побач з ім мелі няшчасьце аказца, сьцерці ў пыл, скалечыць, пазбавіць рукі-нагі... Штогод гэткага планетарнага маштабу дзікунствы маем за прыклад: Афганістан, Ірак... Большасьць асуджае, ды нічога супрацьпаставіць разбою ня можа, меншасьць – стратэгі так званьня, што кепскую звычку зазіраць на сто гадоў наперад маюць, – падтрымліваюць, на канфармізм першых датычна няўгодных штораду наракаючы. Але што такое стратэгія і ці абавязаны кожны, заняты собскімі клопатамі чалавек браць на сябе клопат яе ажыцьцяўленьня? Ды яшчэ калі і невядома, колькі Богава ў той стратэгіі, а колькі д’яблавага?

111

Паводле Фройда амаль.

Ноч. Мы з бацькам на ложку, упобачкі пад кажухом: зіма, у старой хаце, пераробленай пад жытло з нейкае стадолы, сьцюдзёна, няўтульна. Ціснуся да бацькі, сьпелячы спадзеў сказаць важнае, што вярэдзіць дзіцячую душу, а яшчэ больш – сустрэць разуменьне, хоць бы элементарную зацікаўленасьць маімі справамі.

— А, што табе? Сьпі!

Расчараваньне, крыўда, горыч. І ўсё, што ні было потым, — з іх прысмакам.

111

У пражскім абменьніку. І так, і гэтак паказваю дзяўчыне, што трэба, — адно пасьміхаецца моўчкі. І раптам:

— Говорите по-русски! Мы вас еще помним...

111

Сваякі Быкава на юбілейнай вечарыне ў Вушачы – сьціплыя людзі, шчырыя па-сялянску. Во, пэўна, здзівіліся б, каб уведалі, колькі чаго (каго пасадзіць дзе, каго пусьціць, а каго не да мікрафону) напярэдадні вакол тае вечарыны ў ягамосных сферах круцілася-варылася.

111

Раней, па маладосьці, чаго, бывала, не пасьпееш зрабіць за дзень. Зараз якую-небудзь справу распачнеш зранку – і цэлы дзень адно пра яе клопат. Да прыкладу, выклічаш сантэхніка адрамантаваць кран, і ўжо толькі і думкі, як яно там будзе. Што зробіш: стар... сталасьць.

111

Сантэхнік. Адзіны за паўмесяца з новых знаёмцаў больш-менш прыемны чалавек. А былі да яго: з пяток начальнікаў, консул. Усе – у сабе, “кувшинные рыла”, адзінае, што вызначыш адразу, бяз рызыккі памыліца: за крэселкі моцна трымаюцца. А тут – сантэхнік-душа! Казаў той, дробязь, а – прыемна.

111

Нашумелы “Код да Вінчы” Браўна — сімпатычна, утульна, камерна. Антураж (піраміда, залы Луўра, шэдэўры геніяў пэндзля) – тое, што ў

немалой ступені, прынамсі, прасторава, безумоўна, выводзіць твор у ранг бестэлера. Наогул жа — аўтарская фантазія, якая і ня надта перакананага верніка наўрад ці ад веры адверне.

111

З “Дзесяці правілаў для пісьменьнікаў” Акутагавы Рюноскэ:

“Той, хто імкнецца стаць пісьменьнікам, падобны да кіроўцы, які ня скончыў аўтамабільнай школы і на поўнай хуткасьці гоніць па вуліцы машыну. Ён ня можа спадзявацца, што жыцьцё яго будзе ціхамірным”.

“Паколькі пісьменьнік ня можа спадзявацца, што жыцьцё яго будзе ціхамірным, ён павінен ускладаць надзеі толькі на жыцьцёвыя сілы, грошы, філасофскае стаўленьне да жыцьця (быць гатовым весьці жыцьцё неўладкаванае). Трэба цвёрда памятаць, што, як гэта ні нечакана, ціхамірнае жыцьцё і пісьменьніцтва – рэчы, як правіла, несумяшчальныя. І тым, хто імкнецца да жыцьця ціхамірнага, лепш за ўсё не станавіцца пісьменьнікам. Варта памятаць, што пісьменьнік, пра якога можна сказаць, што ён жыве адносна ціхамірным жыцьцём, — гэта пісьменьнік, біяграфія якога ў дэталях проста невядомая”.

“... калі пісьменьнік усё ж жадае жыць адносна мірным жыцьцём, ён перадусім павінен загартаваць свой талент жыццёйскі. ...Мець талент жыццёйскі – значыць быць гаспадаром свайго лёсу ..., быць ветлівым і абыходлівым з любым, самым адпетым ідыётам”.

Усё правільна, ды як нашмат па-рознаму разумее кожны з нас тую згаданую ціхамірнасць.

111

Офіс.

Усюды – паперкі нейкія, брудна, бы ў стадоле. За кожным сталом – па маладзёну, усе ваўкаватыя, занураныя ў сябе. Два дні мітрэнга, як справу элементарную да ладу давесьці: адзін не пытаецца толкам, што да чаго, другі – пра клопат свой як сьлед не распавядзе. Пыхі ж – на дзесяцярых хопіць. Бы адмыслова пра іх у песьні: “Я не такой, не такой, как все, – я ведь работаю в о-фи-се»! Мілая была песенька, ды неяк падазрона хутка знялі з тэлеэкрану.

111

Адкрытая душа – прыцягвае. Аголеная – адпужвае, а то і адштурхоўвае. Рацыянальныя амерыканцы ўзьнёсла-пачуцьцёвай паэзіяй Уітмэна дзесяцігоддзямі грэбавалі. Тым больш пасьмяротнае прызнаньне паэта было безумоўным, абсалютным. Што ў знаёмцу (ці сучасьніку) раздражняе, тое ў староньнім (ці ў нябожчыку), наадварот, прываблівае.

111

Ёсьць паняцьце культуры жыцьця, ёсьць, адпаведна, — як аналогія – культуры сьмерці. І адно, і другое падразумеваюць, апроч усяго астатняга, наяўнасьць гармоніі цела і душы, суладнасьці ўчынкаў, адэкватнага рэагаваньня як на станоўчае, што адбываецца з намі, так і на негатыўнае. Яркі прыклад апошняга давялося пабачыць колькі год таму на пахаваньні дзядзькі Чэся. Утульна было на тых хаўтурах, цёпла,

прыгожа – пад сьпевы рэлігійныя, успаміны. Не галасілі амаль па нябожчыку, і цётка Тамара, жонка, – ці ня менш за ўсіх. Згадвала, як добра было ім разам і якою радаснаю, мабыць, будзе хуткая сустрэча на тым сьвеце.

111

Дабрабыт заўжды чымсьці аплачаны: працаю, здароўем, часам. Часта – сумленьнем, і добра яшчэ – калі толькі ўласным. Што ва ўмовах татальнае асьцярогі, як у нас сёньня, згубіць і тое малое, што маеш, – звыклая рэч, можна сказаць, хрэстаматыйная.

111

Маці аповеды Кузьмы Чорнага незадоўга да сьмерці чытала. Так крапула яе тое чытво, што папрасіла яшчэ што прывезьці. “Трэба ж, акурат як у нас усё, падгледзеў ён, ці што, нашае жыцьцё, а не чувалася ж, здаецца, каб калі прыязджаў”.

111

Калі прыпусьціць, што занятак літаратурай — дурноцьце, то якое ж тады дурноцьце – гаварыць пра яе без супынку. І, мабыць, толькі такая распаўсюджаная і модная ў правінцыйным напаяпрафесійным літасяродку рэч, як чытаньне напісанага сябрам па тэлефоне, пераўзыходзіць па дурасьці і першае, і другое.

111

Усё, што ні напісана, – з вуліцы, з натоўпу. Бывае, так “нагрузішся” на дварэ сюжэтамі ды “паваротамі” – ледзь дахаты прывалачэш. Адно на паперу застаецца перанесьці. “Удог” гэтак “прыйшоў”, з запісаў гэтых добрая палова таксама. З куту глухога прыдруйскага, з Кухальшчыны напаяхутарской, дзе воля ажно сьвішча з усіх шчылінаў, і дзе хата адзіная, якраз тая, у якой на сьвет собіла-шчасьціла зьявіцца, ацалела, звычка.

111

Саракагадовае даўніны ўспамін.

Цётка па хлеб у краму за шэсьць вёрст, дачуўшыся, што нібыта прывезьлі ўрэшце, пайшла. Прыцягнулася сяк-так.

— Спазьніліся вы, — прадавачка кажа. — Усё прадала, нічога не засталася.

— А вунь жа пяць боханаў адкладзеныя, — цётка паказвае. — Дайце хоць адзін.

— То для чалавека аднаго з сельсавету пакінула. Не, не магу даць, не прасіце.

— Ну не, дык і не, я ж папыталася толькі... Другім разам тады.

111

Прачытаў гэтае, пра цётку і хлеб, чалавеку маладзейшаму – плячыма той неўразуменна паціснуў: што тут такога? Ну, не пашанцавала старой, ну, не хапіла бохана, іншым разам хопіць; і наогул, што вы з гэтымі старымі ўсё – быццам і ня дваццаць першае стагоддзе на дварэ!

111

З алкаголікам суіснаванне – жорсткая дылема з жыццём на коне. Сам не памрэ – іншага, таго, хто побач, угоніць у магілу. Адыдзе той другі, – і сам ці засіліцца, ці згарыць, ці атруціць сябе дарэшты зельлем. Адзіны паратунак для цывярозага другога – адпрэчыць учасна, адцурацца. Жорстка, ды такая дылема – з жыццём на коне.

111

Бывала, са школы вернешся ды і кульнешся, здарожаны (шэсьць вёрст як-ніяк у адзін бок), на ложак. Бацька разбудзіць: тое трэба памагчы, тое зрабіць. “А ўрокі! – маці заступіцца. – Хай вучыцца, самі зробім” – “Гэтка праца – урокі, — пасьміхнецца бацька. – Наўчыўся-наўчыўся хуценька – і займайся справаю”.

111

Штогод сьвяты новыя: Дзень таго, Дзень гэтага, пятага, дзясятага... Яшчэ атрамант пад пяром іхшэці на ўказе як сьлед ня высах, а ўжо, паабураўшыся, віншаваць сьпяшаемся — маму, тату, цёцю. У паўзе між тымі віншаванкамі на падпісоўца дзеля прыліку панаракаем, анекдотамі адзін аднаго пачастуем і змоўкнем сабе. Да аб’яўленьня чарговага Дня, што нядоўга чакаць.

111

Самае кепскае ў жыцці – ня мець чалавека, які ведаў бы пра цябе ўсё. Прад якім і за лепшага сябе ўдаваць няёмка, і горшым, чым ёсьць насамрэч, з боязі страціць прызнаньне, якою даражыш, не хацелася б.

111

Міжволі падслуханая размова атэіста са сьвятаром.

— Ну, дык калі ёсьць Бог, і ён стварыў чалавека, то чаму ж ня зробіць так, каб чалавек злога не чыніў?

— А Бог вольным стварыў кожнага, як зробіць сабе ці іншаму, так і будзе...

Што дадаць?

111

У часы савецкія за дзецьмі вайскоўцаў ды партдзеячоў, на якіх пралетарыі ды асабліва сяляне бясшартныя гарбаціліся, нідзе было не прабіцца. Усе да ідэалогіі бліжэй ціснуліся, дзе ня шуфлем, не сярпом, ня віламі трэба завіхацца, а слоўкам больш палымяным да завіханьня таго заклікаць, – у журналісты, актывісты, прапагандысты. У партшколах узровень свой ідэйны пападвысілі, людзям галовы сьветлаю будучыняй папатлумілі. Цяпер, волі смаку паспытаўшы ды страціўшы яе, да тых сялянскіх з ушчуваньнем: што ж вы, маўляў, у шыхты на змаганьне не становіцеся? А тыя – хвігу ў адказ: вам трэба – вы і становіцеся. А мы не бацькі вам нашыя дурныя пра вашу сьветлую будучыню дбаць.

111

З выдання Іштвана Рат-Вега “Камедыя кнігі” звесткі. У 1806 годзе імператар Франц выдаў указ, паводле якога ўводзілася дзяржаўнае кіраваньне творчасцю раманістаў. Згодна з ім забараняліся: сентыментальныя любоўныя раманы, раманы пра геніяў, раманы пра прывідаў, разбойнікаў і рыцараў і наогул раманы як жанр. Не пашанцавала і п’есам. Так, згодна з рэкамендацыямі нейкага Хэгеліна, цэнзара з 35-гадовым стажам, у пастаноўках, дзе закранаюцца праблемы сям’і, усе шлюбныя пытаньні трэба было вырашаць толькі станоўча, бо “ў інтарэсах дзяржавы садзейнічаць законным шлюбам і законнаму дзетанараджэньню”. Скарыстаўшы гэтую рэкамендацыю, адзін з цэнзараў, напрыклад, калі спатыкнуўся аб эпізод, дзе закаханая пара ўваходзіла ў дом, “дапамог” няёмкаму аўтару: уставіў у твор натарыуса, што ўвайшоў у дом разам з ёю — такім чынам публіка мела адысьці са сьпектакля з упэўненасьцю, што там, у доме, будзе заключаны шлюб. Яшчэ далей пайшла ў 18 стагоддзі шведская цэнзура, якая патрабавала да разгляду ня толькі вершы, але і лінгвістычныя працы, вясельныя ды іншыя віншаванкі, прамовы і нават надмагільныя эпітафіі.

111

Што кіруе нашымі ўчынкамі? Напэўна, любоў, напэўна, грошы, напэўна, зайздрасць. Самы ж магутны кіроўца – усё-ткі страх. Боязь не займець, не адпавядаць, не пасьпець, не прычыніцца, страціць. Колькі разоў спрабаваў кінуць паліць – усё дарэмна. А як прыціснула фізічна – само кінулася, і змушаць сябе не давялося. Пяць год пратрымаўся, а адчуваньне небясьпекі мінула – і ўсё нанова пачалося. І гэта пасья ўжо амаль што паталагічнага непрыманьня і самога паленьня, і тых, хто паліць.

111

Бабульцы васьмідзесяцітрохгадовай, якая дагэтуль ведала пра паэзію толькі тое, мабыць, што яна ёсьць, пасья вячэрняй радыёперадачы ў сьне сюжэт вершыка прытрызьніўся. Пра маці, што сына ў Чачні страціла, — чуюльлівы, з адпаведным наборам клічных сказаў вершычак. Уранку дачку паклікала старая: “Во, верш напісаўся, занясі ў рэдакцыю, хай падправяць і друкуюць. Нумар тэлефона ім пакінь, папрасяць, – можа, і яшчэ што напішу”.

111

Некаторыя лічаць, што пісьменьніцтва – падсьвядомае жаданьне валадарыць душамі. А найперш, пэўна, усё-ткі ўсё таго ж страху вынік. Страху зьнікнуць дарэшты, нічога па сабе не пакінуўшы. Інакш адкуль часам у старых літаратараў гэтулькі імпэту ўсюды пасьпець, усюды адзначыцца, усюды засьведчыць уласную прысутнасьць? Калі ні дзеці, ні ўнукі, ні праўнукі, у якіх, здавалася б, павінен быў бы чалавек бачыць натуральны свой шанц на тую ж духоўную – ды і фізічную – несьмяротнасьць, — не ў разьлік, яны – самі па сабе, ён – сам па сабе. У выніку – адчужэньне, неразуменьне, папрокі, трагедыя расчараваньня. Не заўсёды, вядома, так бывае, але ж як часта даводзіцца ўсё тое назіраць.

111

Веру ў Бога, як добра ўсё ў жыцці, гарманічна хоць бы збольшага, — і падтрымліваць, і мацаваць нескладана. А варта нейкай благой падзеі, прыкрасьці парушыць тую гармонію, — і ня тое што лёгкасьць спльвае, а і вера сама чэзьне, на другі ці яшчэ які план незаўважна адсоўваецца. І моц трэба немалую мець, каб вярнуць усё на ранейшыя кругі. Вера — гэта ня проста “памаліўся”, “паспавядаўся”, “папрасіў” аб нечым. Вера — вельмі няпросты, а нават і цяжкі, так бы мовіць, занятак. Калі мець на ўвазе сапраўдную яе, вядома, з захаваньнем усіх належных пастулатаў, а ня тую, што дзеля прыліку ці староньніх вачэй.

111

У дзяцінстве і юнацтве цяжка зразумець прычыну тых ці іншых паводзінаў дарослага чалавека. Сварыцца — значыць злы, маўчыць — значыць ваўкаваты і т.д. А ўжо даўмецца, што дарослы можа пакутаваць тымі ж хваробамі характару, што і дзіця, — неймаверны цяжар. Алена Іванаўна, настаўніца нашая выдатнейшы знаўца прадмету, дарэчы, за каго ні была толькі ў нас, якія заганаў ні прыпісвалі мы ёй. А яна ўсяго толькі і мела адну — крыўдлівасьць. Тую, што з адзіноты зазвычай вырастае і ёю ж, адзінотаю, ды яшчэ няўпэўненасьцю, ці патрэбны ты хоць каму наогул, сілкуецца праз усё жыццё.

111

Дзядзька быў, Цярэшка, — чырванатвары, руды, дзівакаваты. Піва крамнае скрынямі купляў. Накупляе і п’е потым паціху, выправіўшыся да става ці да возера з вудаю рыбу лавіць. Ці слота, ці заліваха, ці сыцюжа — усё яму нішто, абы ў хаце не сядзецц, абы рухацца, барукацца са стыхіяй. Нават калі захварэў і канец ужо свой непазьбежны адчуваў, ня кінуў звычкі, не пажадаў нічога мяняць напрыканцы.

111

Рукапіс чалавек прынёс — старонак пад шэсьцьдзясят прозы пра вайну, з прозьвішчамі чыноўнікаў, да якіх з просьбаю паспрыяць выдаць звяртаўся. Паперадзе — аўтарская прадмова, у якой паміж развагамі аб важнасьці тэмы і такому знайшлося месца: “Калі вы прачытаеце гэты рукапіс, вам, не сумняваюся, не аднойчы па сьмерці аўтара захочацца прыйсці пакласьці кветкі на яго магілку”.

111

Паэтка, вершы ў пяцьдзясят сем пачала пісаць. Усе дзвесьце з каптурком — пранумараваныя, гісторыя напісаньня кожнага — сюжэт для асобнага аповеду. Прадмет асаблівага гонару аўтаркі — вершык пра каханьне “О, моя утонченная, нежная осень!”. “Не здаецца вам, што занадта пафасна?” — пытаюся. — “Ну, что вы, — не пагаджаецца. — Это же ведь так красиво звучит!».

111

У Людэ Сіманёнак: “І невыноснай робіцца пустэча — адсутнасьць неабходных мне людзей”.

Ад маленства да сталых гадоў арбіту свайго зямнога існавання спадарожнікамі насяляем. У выніку — хто толькі ні круціцца на ёй, хто толькі ні трапляе на тую арбіту міжвольна ці наўмысна. Тым часам і самі за спадарожнікаў – міжвольных або прынаджаных – на чыіхсьці арбітах круцімся.

Церпім. Нас церпяць.

111

Ні наконт грамадскага ўладкаваньня, ні наконт беларушчыны – ані погляды з чалавекам не супадаюць. Расеец, сын вайскоўца да таго ж, у Віцебск па сканчэньні інстытуту трапіў на сталае жыхарства. Дваццаць гадоў знаёмыя, і ня памятаю выпадку, каб хоць раз за гэты час па-расейску міжсобку размаўлялі, заўжды – па-беларуску. І што мне погляды ягонья, што думкі на тое ж уладкаваньне, калі – вось ён, учынак. Даражу.

111

Падчас інтэрв’ю з каталіцкай сям’ёю для “Ave Maria” – пра абставіны забойства шаснаццацігадовай дачкі гаспадароў размова.

— Хоць злавілі нелюдзя? – пытаюся напрыканцы.

— Не, — маці адказвае.

— Шкада.

— Што вы! – не пагадзілася. – Зловяць – ёй на тым сьвеце горай будзе.

Кватэра – праз два паверхі ад пляцоўкі, дзе забойства чынілася, і жыць у ёй – як штодня тую жудасьць трываць. Дзесяць гадоў неўзабаве споўніцца, як трываюць.

111

Псіханеўралагічная клініка, памежных станаў аддзяленьне. Гадоў сарака чалавек, выхаваны, інтэлігентны: “А я вось – адыходжу, здаецца...”. Яшчэ памяць пры ім, яшчэ боязь страціць павязь з рэальным жыцьцём дарэшты не пакінула. У вачах – адчай, што вось-вось не такім, як быў дагэтуль, інакшым (а якім – хто дасьць рады падказаць?) стане – і што тады? Пагляд, што гасьне-цьмянее спакваля, у сябе занурваючыся, — мяжы іншасьвету, дзе да скону неўзабаве атабарыцца, прыкмета. І тут чалавек яшчэ, і ўжо ня тут, і што самае жахлівае – сам гэта ўсьведамляе.

111

Сястры вясельле ладзілі. Партманецік маці дала з сямюстамі (на той час карова акурат гэтулькі каштавала) рублямі, не абы-якім потам здабытымі-заробленымі:

— Едзь у Мёры, купі сяго-таго к вясельлю.

Паехаў. У гаспадарчай краме, куды зазірнуў з цікаўнасьці па дарозе ў мясакамбінатаўскую, паклаў партманецік у кошык ды і забыўся, выходзячы, на палку. На пошце толькі спахапіўся, дзесьці праз паўгадзіны, што няма ў кішэні, паляцеў назад. Як не задыхнуўся ад радасьці, убачыўшы на тым самым месцы, дзе паклаў.

Маці дома распавёў пра прыгоду – з твару ажно зьмянілася.

— Ну, то як ужо абышлося добра, бяры сабе партманет, хай будзе на памяць.

Праз месяц у Віцебску, у гаспадарчай зноў жа краме, выцягнулі з ко-

шыка, і не адчуў нічога. Праўда, не з сямюстамі – са ста дваццацьцю рублямі, месячным заробкам настаўніцкім.

Шкада было, але не да вусьцішнасьці, як тады, калі ў сьне часам ці ў яве згадваў пра тых семсот.

|||

Вось і пратэз зубны.

— У стакане з вадою, ці як, уначы конча трымаць яго, доктар?

— Хто вам сказаў? Неабавязкова.

Радасьць.

|||

Цёмнае, вычварнае, нялюдскае прэ з усіх шчылінаў. Вось ужо і бібліятэкарам у размовы са староньнімі на працоўным месцы “рэкамендавана” не ўступаць, і настаўнікам – ад галоўнай тэмы ўроку ні на сантыметр не адхіляцца, і таго ды гэтага ў аўдыторыю да люду паспалітага не пускаць. А часта ў якасьці падбухторшчыкаў да такіх “рэкамендацыяў” – п’яніцы вядомыя, абібокі, нікчэмнасьці. Напярэдадні Караткевічавых угодкаў, праз пару дзён пасля ўстаноўчага сходу “правільнага” пісьменьніцкага саюзу аднаму з такіх патэлефанавалі, каб да ўдзелу ў чытаньнях пры бібліятэцы запрасіць. “З гэнымі? Ні ў якім разе! — адказаў абурана. – І наогул ведайце: апошні раз сатана баль правіць!”. Сатана – калегі па літцэху, якімі без малага два дзясяткі гадоў кіраваў і насуперак якім каго і адкуль толькі мог – і тых, каго брудам неаднойчы абліў, і тых, каго ня тое што за творцаў — за людзей ня лічыць, — агітаваў-валок дзеля лічбы на памянёны зьезд. От ужо насамрэч – САТАНА.

|||

Што прыезду Гілевіча моладзь чакае, – ведаў, што сустрэча цёплаю будзе, – не сумняваўся, ды каб ажно гэтак – не ўяўляў. Шэсьцьсот чалавек без усялякіх падказак ды загадаў бы хваляю з месцаў падняло, і авацыі, авацыі, авацыі... Пасля ў бібліятэцы: зала поўная, ніводзін праз гадзіну чаканьня – затрымаліся ва універсітэце з-за аўтографаў — не сышоў, гэтка ж уздым, гэтка ж атмасфера роднасьці-ўзаемаразуменьня. Расчуліўся паэта, расхваляваўся, і ня дзіўна. “Уразілі вы мяне, віцябляне, вель-мі, — сказаў на разьвітаньне. – Так уразілі, што прыйдзеца сёе-тое і перагледзец са сваіх меркаваньняў на перспектыву беларускай справы”. Потым ужо, па выступленьнях, дэпешы-перасьцярогі наўздагон ляцелі з інстанцыяў: што ж там казаў Народны?

|||

Цяпер, праз гэтулькі гадоў пасля ягонай сьмерці, разумею, наколькі гэта ня проста горка, а горка да вусьцішнасьці – разьмінуцца, не пасьпеўшы стаць роднымі. Быццам быў чалавек у тваім жыцьці, і быццам яго не было. Повазь крэўная ў повязь духоўную не трансфармавалася. Намінальны Сын, намінальны Бацька. Канешне, у жыцьці здараюцца і горшыя сітуацыі, але гэта – слабое суцяшэньне. Калі наогул можа быць суцяшэньнем.

Словы Татка, Татулька мне былі невядомыя, ці не таму заўсёды гэтак

дзіўна чытаць іх у творах калегаў. Нейтральнае, але не пазбаўленае пэўнай цеплыні Тата я перастаў прамаўляць класе ў восьмым. Замяніў яго сухім Бацька або, пад настрой, — Юльянавіч.

Як і ў многіх схільных да Бахуса людзей, п’янаватая чульлівасць ужывалася ў ім з невытлумачальнаю цьвярозаю эгаістычнасьцю. І вось настаў моманту, калі і першае, і другое перастала мяне кранаць. Але гэта ўжо была кульмінацыя адчужэньня, а не яго пачатак.

111

Ужо ледзь дышае чалавек ад пераяданьня, а яму ўсё валакуць ды валакуць у палату харч. І нічога не застаецца беднаму, як спажываць. Усё смачнае, хатняга прыгатаваньня – не выкідваць жа. Такое “лячэньне”. А між тым нясмачная бальнічная ежа, хто б і як яе ні кляў, – самая збалансаваная і карысная. Ды так яно: што карыснае – неапетытнае; да чаго маем схільнасьць, што любім – сабе на шкоду. Клін клінам, толькі наадварот.

111

Цётка на пахаваньне ўласнае загадзя запрасіла:

– Глядзі ж, прыедзь, як памру, абавязкова...

Семдзсят дзевяць гадоў кабеціне, жыцьцё на сябе адно прывучыла спадзявацца – і не ўяўляе, як можна што на чужы розум пакінуць.

111

Лясьнік, сярэдняга ўзросту чалавек, ушчэнт, да чарноцыя выпетраны сонцам ды ветрам. Зубы ў роце – бы плот падзіраўлены, плечы брудныя. Сена парадкуючы, зваліўся з возу, парушылася штосьці ў грудзях, трапіў у бальніцу. Тут жа – незнаёмае ўсё, нязвычайнае. У прыбіральню сходзіць, а змыць пасья сябе ня дасьць розуму.

— Трэба змываць, — санітарка падкажа.

— Змываць? – пацісьне няўцямна плячыма. – Я ж па “малой” хадзіў, што там змываць?

111

Няроўна-ткі, сапраўды, Бог дзеліць.

Раматус – жорсткі, неадчэпны, неадступны, а яму – сорак пяць ад сілы. Ногі пухнуць, сэрца баліць, плечы бы ільдом скаваньня – па грыпе ўскладненьне. Уначы колькі разоў падымаецца, гімнастыку цішком, каб не пабудзіць каго ў палаце, робіць. Кожная хвіліна, кожнае імгненьне для яго – змаганьне за сябе, за больш-менш прыстойнае існаваньне. А побач “чарнільшчыкі” з тварамі абабітымі, у якіх праз цэлы дзень аднае турботы – высьлізнуць употайкі ў паўзе між працэдурамі ў прылеглы да бальніцы мікраараён ды хутчэй “атаварыцца” запаветным зельлем. І ніякая трасца іх не бярэ.

111

Пляменьнік дзесяцігадовы, якога ў дзедзяду ў вёсцы на тыдзень пакідалі, дахаты ў горад вярнуўся з плачам:

— Не паеду больш! Масла няма-а, хлеб чарствы-ы-ы...

І такое гора людзям бывае.

111

Дзе што ледзь прыстайнейшае, выгоднейшае – тут яны ўжо, савецкія ды партыйныя ўчорашнія. Добра, пігулка доўгажыхарства ня вынайздзеная, а то як бы хутка з гэткамі іх спрытам адны спадкаемцы тых учорашніх і засталіся б на сьвеце.

111

У Камейшы – пра падабенства рэчаў да іх уладальнікаў. А як быдла, асабліва каровы, бывае да гаспадароў падобнае! Гаспадар рахманы – і Рыжуня гэтка ж ціхамірная, пралётны гаспадар – і Бялюня такая ж няўседлівая. Неяк аднаго разу ў студэнцтве, павяртаўшыся ўлетку ў вёску на вакацыі ды сабраўшыся на папасе, пачалі адгадваць, каторая чыя ў статку. І амаль на дзевяноста адсоткаў паадгавалі. Што дзіўнага: селянін з быдла жыве, быдла – з селяніна, хочаш ня хочаш – трэба прыстасоўвацца адно да аднаго. І прыстасоўваньне тое, у адрозьненне ад таго, што між людзьмі, — бяскроўнае зазвычай, бяз злосьці ды гвалту.

111

Пруст. Міжволі прыйдзеш да высновы, што грунт геніяльнага – тое ж банальнае, пераканаўчасьцю, што моцаю пачуцьця ды грунтоўнасьцю жыцьцёвага досьведу сілкуецца, адшліфаванае.

111

Ахвочасьць выліваць на іншага кепскія эмоцыі, — у пэўнай ступені праява хамства. І чым больш ты, “адрасат”, церпіш, тым з большым імпэтам на цябе “выліваюць”. Скажаць, што сваіх справаў вышэй галавы, — няёмка, ды і крыўдзіць чалавека ня хочацца. А ён (яна), глядзіш, і “спавяданьне” гэткае сваё, і цярпеньне тваё ўжо як належнае пачынае ўспрымаць. Доўга цярпеў, пакуль неяк аднаго разу ў газеце “рэцэпт” ня вычытаў. Аказваецца, усё проста: ён “ліе”, а ты трымай слухаўку пры вуху ды прагаворвай у думках: “Ідзі да д’ябла! Ідзі да д’ябла!”. Паспрабаваў – памагае, ва ўсялякім разе галава па тых “споведзях” гэтак не баліць, як раней.

111

З аўтаркай кніжкі нягэглай, што прыйшла з заяваю аб рэкамендацыі да ўступленьня ў творчую суполку, размова.

— А як не дамо рэкамендацыі, што будзеце рабіць?

— Падам заяву аб уступленьні ў міжнародную.

— А як і там “зарэжуць”?

— Ну, тады... буду як Ахматава!

111

Мае.

Іх так няшмат, што можна было б пералічыць на пальцах бязрукага. Людзі, з якімі мне хацелася быць блізкім, заўжды аддаляліся ад мяне, каб вярнуцца праз гады — у абалонцы тых, хто мне ўжо нецікавы. З імі лёгка,

бо няма таго, што надае падобным адносінам штрых абавязковасці. Ска-
заў, зрабіў – і чао. Пастскрыптум, нікчэмны адбітак калісьці жаданага.

111

Не мае.

Гэтых, наадварот, так шмат, што, здаецца, каб яны зьніклі, на Зямлі
наогул нікога не засталася б. Стасункі з імі маюць спарадычны, хаа-
тычны характар: выпадковая сустрэча, абьякавая размова, сёе-тое пра
надвор’е і г.д. Колькасьць візітаў да іх, якімі грашу на працягу году,
рэдка калі дасягае пяці. Пяць на дванаццаць месяцаў – ня так і мала з
улікам таго, што ёсьць яшчэ і візіты абавязковыя, так бы мовіць
рытуальныя – дні народзінаў, імяніны і інш.

